

"БОЛЕШЧИНА" - У МЕТОХИЈИ, У КОШУ

Чукић Г.

Дом здравља Беране, СЦГ

"HEVY DISEASE" IN METOHIA, KOSH

Чукић Г.

Health home Berane

SUMMARY

Acute louse born typhus is a nightmare to which our scientific medicine have provided significant importance. Doctors in former Yugoslavia deem that the louse born typhus was rooted in Bosnia and Herzegovina from long time ago, while in Serbia were individual cases without areas with pediculosis before the First World War, and there were no cases of body pediculosis in villages. The author conducts medical, but also historical and linguistical research in order of collecting data on louse borne typhus cases through information on causes of death written in death certificates. The research was done in more phases. The citizens were tested through questionnaires at the area of lower prevalence of louse borne typhus (only sero-positive cases); then at the area of higher prevalence (population through random sample). Contact with R. Prowazeki was established through sensitive serological method. In the final step, the popular name for typhus syndrome was checked - that is, if that name has been written into the death certificate. The objective of the research is to check if there were cases of louse borne typhus in the area of Metohia, and that was done through checking the death certificates. The author proves the endemics of the disease through explicit and implicit use of the name for the louse borne typhus during 1914 to 1935. This empirical check is the basis for the future researches of earlier endemic of louse borne typhus, this time through checking older documents from the used death certificates, which is kept in the archive of Serbia, town of Kotor, and other places.

Key words: Ty. exanthematicus, Louse borne typhus, Popular name is heavy disease, Endemics of louse borne typhus.

САЖЕТАК

Акутни пегави тифус је морија којој је с правом наша научна медицина придавала посебан значај. Лекари на простору бивше Југославије сматрају да је пегавац у Босни и Херцеговини био укореењен од памтивека; у Србији, пак, верује се да је био пре Првог св. рата у виду појединачног оболевања без запажених жаришта, а да су њена села до тада била деценијама без педикулозе тела. Аутор спроводи медицинско, али и историјско и лингвистичко испитивање, ради дознавања постојања пегаваца преко уписа чињеница смрти у матичне књиге умрлих (МКУ). Испитивање је било вишеетапно: грађани су тестирани упитником на подручју ниже преваленце пегаваца (само серопозитивни испитаници); потом, на територији високе преваленце (становништво, квотним узорком). Контакт са R. prowazeki код ових испитаника је устанољаван осетљивом серолошком методом. У задњем кораку, провераван је у тестирању добијени народни назив за тифусни синдром да ли је уписиван у МКУ. Циљ истраживања је да се на студијском подручју Метохије провери да ли је било пегавог тифуса, и то само задњим поступком - вршењем увида у МКУ. Аутор доказује ендемичност преко експлиците и инплиците употребе назива за пегави тифус; у скоријем времену 1914-35.г., у коме су извршени уписи. Ова успешна емпиријска провера је основ будућим испитивањима некадашње ендемичности пегавог тифуса, овог пута увидима у старију документацију од коришћених МКУ, која се чува у архивима: Србије, Котора и др.

Кључне речи: Пегави тифус (Ty. exanthematicus), Народни називи за болести, Болешчина, Ендемија пегавог тифуса.

УВОД

Пегавац се сматра космополитском болешћу: енглеском, италијанском; колико и руском, пољском или мађарском итд. (1, 2); а толико и - нашом. Он је и код нас прво напуштао у градовима имућније грађанске слојеве, потом сиромашне градске четврти. Краће се задржавао у богатим селима; док га је најдуже било, до не баш тако давно, у пасивним планинским срединама. Неусаглашено је постојање «жаришта пегаваца» у Србији пре почетка I Св. рата; до тада, деценијама, су њена села била без педикулозе тела. (3 с. (страна) 53).

О Косову и Метохији као средишту државних и друштвених снага старе Србије, нарочито у

XIII и XIV веку, остале су да сведоче не само велелепни храмови, него нажалост, и рушевине импозантних грађевина. (4) «Неки од ових споменика спадају у највиша уметничка остварења хришћанске цивилизације» (5). (6)

У Пећкој области досељеничко становништво махом је млађе, од пре 100 до 200 година. (7) Ослобађањем од Турске, крајем 1912.г., подручја Пећи, Ђаковице и Истока су присаједињена Црној Гори. Тај део Метохије је знатније насељен у односу на део који је припао Србији. Насељавају га углавном приспели из Васојевића, Шекулара, Плава, Куча и Мораче. (7 с. 39)

Село је у Метохији било и остало територијална, социјална и економска јединица.

По саопштењу Ђорђевић В. 1872.г. најбоље познају свој народ «...нико други до учитељи и свештеници, јер нико није у тако непосредном додиру са народом». Они треба да пишу о животу суграђана јер «народ врло зазира од људи који дођу да га испитују за нешто», а «нико нема толико прилике да загледа и у најскривенији кутић народног живота, и да добије њихово поверење као они; јер без тога поверења било би на много места немогуће сазнати што треба, јер се неки обичаји начелно крију». (8 с. 7) Законско решење да матичне књиге умрлих (даље МКУ) треба да воде свештеници, вероватно је нађено сходно писмености становништва, претходној оцени и др.(9, 10)

Пратиле су болести и умирање постојеће друштвено-економске прилике, политичке промене итд. (7 с. 132, 176; 11 с. 129) Многе МКУ су у ратним збивањима уништене. Али оне сачуване могу да послуже као документ о присуству нпр. глади и са њом пратећих болести. Насилног умирања је било у ратовима и другим историјским збивањима. МКУ су тиме сачувале од заборава једну страну - најтрагичнији одраз ових догађања, пропраћен могуће превременим и неочекиваним прекидањем живота. Не анализирано страдање (без отуд извученог искуства) значи немар, уз омаловажавање жртвованог.

Из обиља података уписаних у МКУ ми ћемо издвојити нама интересантан здравствени аспект, редукујући га на само једну болест - пегави тифус; и то усмеравајући нашу пажњу на само нека питања. Анализираћемо књиге умрлих парохије кошевске, места Кош, нахије Пећке од 1914. до 1935.г.(12, 13, 14) ради установљавања међу парохијанима евентуалног присуства пегавца, путем проналажења уписа ове болести. Овакав приступ сматран је практичном провером наших претходних испитивања и условом остваривања наредних ради дознавања раније недовољно проучене просторне и временске експанзије пегавог тифуса. Да све не буде труизам, чини фаворитизам трбушног тифуса у супарништву са пегавцем; како медицинског аспекта, тако и лингвистичког у речницима. Показаћемо да је могло бити друкчије; уствари, не ретко је био притајен пегавец.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

2.1. Аутор је обавио 2002.г. увид у МКУ Истока, Пећи, Клине(12, 13, 14). Како су ове књиге измештене ван подручја Косова и Метохије после 1999. г., испитивање је обављено у Крагујевцу, тј. ван студијског подручја, и без «уобичајеног» консултовања испитаника (грађана).

Кош је село у прибрежју са леве стране реке Кујавче, 11-12 км југоисточно од Истока. (Слика бр. 1) Парохија села Кош припада Рашко-призренској епархији.(15, 3) «Село и његови становници се спомињу 1314.; 1485 те 1761-80. године. У селу су некада постојале две цркве које су по предању биле посвећене св. Богородици и св. Николи.» На једном од ова

два црквишта 1934.г. «...је доста несолидно обновљена црква која је временом попуцала и постала неупотребљива. Зато су сељаци 1969. на брегу усред села и воћњака подигли нову цркву са звоником...» (5) (Слика бр. 2) У књигама умрлих парохије Кошевске, места Кош, нахије Пећке од 1914-35.г.(12, 13) су евидентирани подаци за више насеља: Осојане, Кош, Штупељ, Жач, Реновац, Бича, Опрашке, Синаје, Коштрц, Крушево, Пољане, Томанци, Шаљиновица, Крњинце, Крњина, Грабац, Клина, Клиновац итд.

Слика 1.- Село Кош

(Кош је означен двосмерном стрелицом: на аутокарти; и делу мапе "Најзначајни манастири и цркве на Косову и Метохији"(4), мањи оквир унутар слике)

Слика 2.- Црква у селу Кошу, 2004.г.

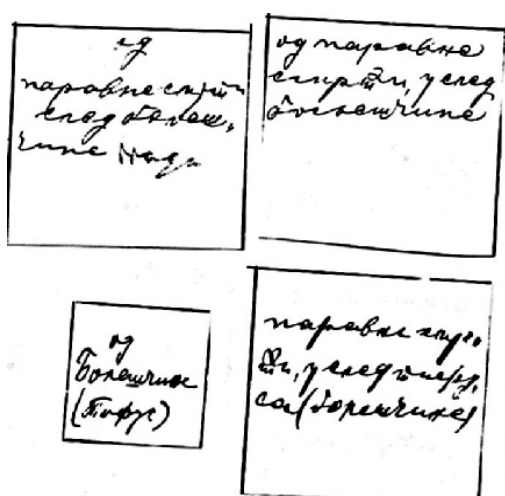
На подручју источке општине 1939.г. «словенско становништво» је чинио 49,3%; два пута бројнији су били староседеоци Срби од насељеника, док је међу задњима било највише Црногораца.(16; 7 с. 223) Највероватније је такав однос био и међу парохијанима цркве у Кошу у чије МКУ вршимо увид, ради чега и посматрамо предоминантно (или чак једнострано): 1) одређено раздобље 1914-35.г., а не и периде раније и потоње, 2) истим разлогом, Исток, Пећ и Клину, а не и друге територије; и у њима 3) само

православно становништво, метохијске вишеконфесионалне средине(17, 18, 7, 11, 19).

2.2. Делimitација: неће бити посматрана друга подручја, друга раздобља и друге конфесије Метохије.

РЕЗУЛТАТИ

3.1. Извршеним увидом МКУ запажа се да је више пута регистрован у народу употребљаван појам «болешчина», на странама: 4, 5, 10; убележен: 1916., 1917. и 1920.г. (12). Исто је регистровано и 1926.г., на 35-ој страни(13). (Слика бр. 3) Као синоними се региструју називи «тифус» и «болешчина», било као «тифус (болешчина)» или «болешчина (тифус)» (Слика бр. 3, оквир 2, 4)).(12, 13)

Слика 3.- Оквири: 1 “од наравне смрти услед болешчине” (дописано оловком “глади”)(12); 2 “од болешчине (тифус)”(13); 3 “од наравне смрти услед болешчине”(12); 4 наравне смрти услед тифуса (болешчине)”(12)

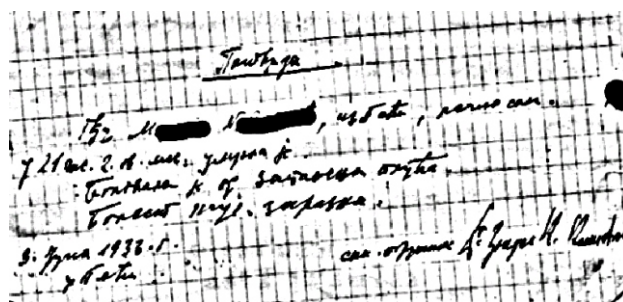
3.2. У првом кораку алтернативно су уписивани називи «тифус» (12 с. 11) и «глад» (12 с. 34). Затим, на слици бр. 4. у оквирима: 4, 6 и 3 приказани су придодавани сматрамо поузданији докази о постојању пегавца 1917. и 1918.г., тако што је у другом кораку, свештеник довео у везу претходне називе кумулативним уписом «услед тифуса и глади» (12 с. 41); а потом у трећем кораку, само пар рубрика даље, даје их као заједничку одредницу - «гладни тифус»(12 с. 43). (Слика бр. 4)

Присутни су и називи које су, очигледно употребљавали лекари (Fleck typhus; Marasmus(20)). (14) (Слика бр. 4, оквир 1 и 2) Немачки назив «Fleck typhus» уписан је «по правилима Вука» 1918.г. на страни 78. У то исто време, кад и пегавца, уписан је маразам (чиљење, исцрпљеност, губљење снаге, слабљење).

На слици бр. 4., у оквиру 5, приказан је назив «пегави тиф». Два пута је евидентиран 1914.г. на страни 10.(12) Понавља се упис 1915.г. на с. 18. МКУ парохије у Пећи.(14)

Слика 4.- Оквири: 1 “Д. флек-тифус”(14); 2 Д. Marasmus(14); 3 “од наравне смрти услед тифуса гладног”(12); 4 “од наравне смрти тифуса”(12); 5 “од наравне смрти тифа пегавца”(12); 6 “од наравне смрти, услед тифуса и глади”(12)

Слика 5.- Потврда о узроку смрти. «Квитица» намењена свештенику ради упису у МКУ (аутор рада ГЧ, је извршио измене на Потврди, остављајући само иницијале умрлој особи) (14)

3.3. Свештеницима су лекари, по правилу, за умрле који су били њихови пацијенти, упућивали «потврду» са уписаном дијагнозом разлога смрти (Слика бр. 5). Свакако да свештеник није извршио сваки упис у МКУ по основу оваквог документа. Ипак су они уписивали као чињенице смрти и своје утиске и запажања, или преносили учено народно искуство... На страни 2, 1914.г., код првих уписа, употребљени су појмови: «снажна болест» и «снажна бољка».(12) Записана је 1917.г. на с. 28. поново «сна-

жна бољка»; на овој страни је уписан и назив «боле-шчина»(Слика бр. 3, оквир 1); прагила их је - «глад». (12)

ДИСКУСИЈА

4.1.1. Метохија је миграцијама у непрекидним демографским променама. (22)

4.1.2. Црна Гора је донела Закон о насељавњу новоослобођених предела фебруара 1914.г. па је проглашена државном земља на коју није пружен доказ о праву својине. Земља је давана насељеницима бесплатно, углавном безземљашима. Ако је држава ову откупила, јер је обезбедила себи право пречег, досељенику се могла уступити и куповином код државе као новог продавца. Омогућено је и давање помоћи насељеницима путем хипотекарног зајма, који се морао утрошити строго наменски за: изградњу куће и помоћних зграда, куповину стоке, алата и семена.(7 с. 28, 29)

Уследио је I светски рат, а са њим: несигурност за имовину и живот оних који су се населили после 1912.г. (7); аустроугарска окупација; отпор; ослобођење...

Године 1918.г. са основањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца настале су нове политичке прилике. Биле су упливисане промена у Русији 1917. г., које су убрзале аграрну реформу кроз укидање превазиђених и наслеђених феудалних односа. Владарућа класа је била приморана на овај компромис, јер је био угрожен друштвени поредак. На Косову и Метохији је од 1918-20.г. вршена је колонизација стихијно. Аграрне власти су радиле неплански: без довољно припрема, без финансијске помоћи насељеницима итд. (7 с. 130). Колонизација се обављала у три правца: један, су чинили становници Косова и Метохије, који се спуштају у равнице из околних брда; други, чине Црногорци и трећи долазе из Херцеговине, Лике, Босне, Далмације, Славоније, Војводине и Македоније. Колонисти (групно насељени) су били у почетку препуштени сами себи, па је била више неуспешна. Витомирицу и Добрушу насељавају углавном Црногорци, а њих потпомажу Америчка мисија Црвеног крста и Енглеско друштво пријатеља Југославије.(7 с. 136) Указивало се више пута на тежак положај насељеника Метохије, како «нису имали хране ни за породицу ни за оно мало стоке». Црвени крст им је поделио неколико вагона жита; нису могли добити зајам...(7 с. 179) У најтежем су положају били насељеници из Црне Горе. Они у свом родном крају нису имали готово ништа или врло мале површине земље, у Метохији су добијали лошије земљиште, утрине, шикаре и шуме које је требало - крчити и приводити намени. (7 с. 159)

У периоду 1921-40. г. било је организованије насељавање. Од 1927. г. кренуло је на боље, колонизацију подржава држава кроз рад неколико ресорних министарстава (пољопривреде, здравља, просвете итд.). (11 с. 51) Донет је Закон о насељавању 1931.г. Просечно су добили колонисти на једну породицу у источном срезу 8,92 ха земље.(7 с. 161) У овом срезу

држава је подигла од 1920-40.г. 355, док су насељеници подигли 692 куће, укупно 1027. Но, и поред недаћа већина насељеника је успела да се економски осамостали на додељеној земљи. Били су помогнути зајмом, ослобађањем пореза и приреза. (7 с. 181) Обрадовић М. даје списак насељеника у срезу источком, у којима се спомињу нека од села која су припадала Кошевској парохији. (7 с. 261-72) Највише колониста из тадашње Краљевине на подручју Косова и Метохије је било из Црне Горе, око 46,7%. Они су чинили већину и у источном срезу, 74,3% од свих досељених. (7 с. 221)

И на подручју Истока 1939.г. прикупљало је среско начелниство податке о националној структури месног становништва и насељеника. У овом срезу «месно становништво» чине: 50,7% Албанаца («несловенског становништва») и 32,1% Срба; док је «насељеника» било 17,2%.(16; 7 с. 223)

4.1.3. Најстарију врсту и основни облик организације становништва Метохије чини село. (7 с. 104) Оно је територијална, социјална и економска јединица. Као друштвени колектив село има гробље и богомољу; заједнички се брани од поплава, ватре, епидемија, суше (раније магијским заоравањем села; додолама); становници се међусобно помажу...(18 с. 143) Неумитно је било присуство глади, па отуда и оно - «кош», одвајање хране у сеоске кошеве(23 с. 65), како би се рекло - «злу не требало». У издвојеним морфолошким целинама: котлини, подгори и планини доминира пољопривреда над другим гранама привреде. Њом се бави 84,6-90,4% становника руралног подручја, односно 62% становника општине Пећ. (17 с. 107)

4.2. Северна Црна Гора, тј. њени стално насељени климатски појасеви умерено континентални, континентални и субалпски определили су становнике на сточарство, земљорадњу, воћарство и пчеларство. Подручја Васојевића, Шекулара и Плава су суседна, најближа Метохији. Производња житарица никад није била довољна да прехрани становништво, које се у овој регији увек одликовало високим прираштајем. Со и житарице су куповани у Метохији и Западном Поморављу.(24, 25, 19). До њих се тада ишло пешке са товаром.(19, 23) Близина је омогућавала насељавање; да се цела фамилија са малом преведе, уз преношење све поседоване, углавном скромне, покретне имовине.(18, 19, 24)

Годишње оболевање од пегавца обрнуто је срезмерно расту друштвено-економског развоја средине и пратећег индивидуалног минимума животног стандарда.(3, 26)

4.3. Коришћени дизајн установљавања присуства пегавог тифуса (1-3):

4.3.1. На подручју Плава, Иванграда (Берана) и Рожаја (даље П, И, Р) започела су прва испитивања ранијег присуства пегавог тифуса упитником који је садржавао скуп знакова, симптома и пратећих обележја пегавца. Дистрибуирано је 766 анкета анонимних и неанонимних. Бирани су од стране просветних и здравствених радника добри познаваоци њихо-

вих средина (2-4 становника у насељу). “Експерти” су имали за битну квотну одредницу - “животно искуство стицано годинама”(27).

4.3.2. Пошто смо се уверили у добру обавештеност претходно анкетираних, на истом терену П, И, Р приступило се тестирању са 297 *упитника* (сличних претходној анкети) да би се проверило претходно запажено да "тифусни синдром" становништво назива "болешчином"(26). Информисали смо се анализом прикупљених података да се на подручју П, И, Р међу хришћанима употребљава појам “болешчина” (68,5%) а тифус (69,6%), тако да нема статистички значајне разлике. Нехришћани ове појмове, болешчина 94,5% и тифус 34,7%, употребљавају тако да се појављује статистички значајна разлика. Употреба појма “тифус” се више користи међу хришћанима него код нехришћана, тако да постоји статистички значајна разлика међу конфесијама. Знали су да су болешчина и тифус синоними 45,7% хришћана и 30,4% нехришћана, што чини статистички значајну разлику.(27)

4.3.3. Предузетим новим корацама подизана је тачност исказа(28), тј. придонето синонимици:

Преваленца је установљавана реакцијом везивања комплемента (РВК) на *R. prowazeki*. Тестирање је изведено стандардним упитником којим се варијабла изазива и бележи. (29, 31) Лекарима је била непозната медицинска суштина термина “болешчина”. (27, 31)

1) Прво је тестирано 11 *серопозитивних* особа на пегавац(27), што је био део од 759 испитаника (28), да би се видело како они називају "тифусни синдром";

2) Потом је на *хиперендемском подручју* Гутина (30) обављено тестирање становништва (30). Наша хипотеза је била да се на овом подручју употребљавао народни назив "болешчина" за тифусни синдром. Ово је дознавано употребом теста на свега 75 испитаника; разврстаних у квоте - пандан структури узорка коришћеног у испитивању 1970-76.г.(29) чији су закључци били повод нашем новом ангажовању. (30) Нерационално је било употребити већи број анкета, јер се проценило да ће се и са овим доћи до битнијег суда о употреби назива, уз установљавање њихове дистрибуције (28, 31). Током тестирања изазвана варијабла је асоцирала испитанике на њима познату - «болешчину». (27, 31)

3) И на првом (27) и на другом подручју (31) испитивање је окончано увидом у МКУ, које је резултатовало установљавањем постојања уписа “болешчине”.

4.4. На трећем, студијском подручју Метохије, поводом претходних резултата, вршили смо само увид у МКУ.

4.4.1. На подручју Истока, Пећи, Клине био је у МКУ регистрован тифусни синдром. Фотокопираним уписима доказујемо да је био актуелан «пегавац»: 1) *експлиците називима* (Fleck typhus, пегави тиф); и 2) *имплиците називима* (“болешчина”, “гладни тифус”, тифус (Слика бр. 3, 4) и «снажна боља»). (12, 13, 14).

1) Немачки назив «Fleck typhus» недвосмислено указује на пегавац, јер по речницима(21 с. 108, 291, 782) ту могућност једино оставља употребљени термин.

2) Свештенство које је водило књиге умрлих парохије Кош исправно одвојено региструје умирања од глади и присуство “неког” тифуса јер оне заиста могу бити одвојено узрок умирању; али потом дају допринос све већој потврди постојања баш пегаваца, јер у другом кораку региструју њихову повезаност, уписом «од тифуса и глади»; а потом, у трећем кораку, наметљивост везе приближава их највише експлицитној одредници регистровањем - “гладни тифус” (Слика бр. 3)(12), под којим именом је иначе пегавац познат у научним круговима - "Hungertyphus" ("гладни тифус") (1 с. 310; 2 с. 941); или под исто тако сликовитим синонимом - "сиротињски тиф"(1 с. 310; 2 с. 941). Значи, код запажања тифусног синдрома и његових синонима тражењем ближих одредница за пегавац (присуства алтернативног или још боље кумулативног: знакова и симптома болести; глади; или сезоне и сл.) истраживач елиминише безразложно фаворитизовани трбушни тифус, као и друге могуће болести.

И придошлице и домороци, по сведочанству у МКУ, имају искуство са пегацем. Како је на сваком умрлог од пегаваца било бар још четири пута толико болесних који су га преболели, то је иза масовне појаве ове болести остајало рикетиноштво (значајно после више година за појаву Brill-Zinser-ове болести, која је позни рецидив пегаваца, а од значаја као могуће полазиште нове епидемије акутног пегавог тифуса). (32)

4.4.2. Сматрамо да треба одгонетнути у МКУ постојање уписа - «снажна боља» (12). Врло је извесно да је и на студијском подручју, попут раније примећеног у Беранама (27 с. 123), свештеник упливисао код уписа чињенице. Он је то урадио двоструко: делом који можемо подржати; или/и му се успротивити. Назив «снажна боља» сматрамо да није употребљаван у народу, иако је нашао место у МКУ; и то је оно непожељно. Али исти овај упис указује, рекли бих, на рационални напор свештеника да разрешити хомонимију употребљаваног појма «болешчина». Резоновао је да народни назив «болешчина» може да заведе и расплине својом непрецизношћу, када се поима као аугментатив за неку од више тешких болести (када се односи и на: кугу, велике богиње... колеру или рак итд.). За такво поимање свештеник је знао да није адекватно збиљи коју је требало регистровати, па је усмерио корисника МКУ да се ради о: једној, посебно опакој болести «снажној бољки»; коју народ подваја својим називом «болешчина» међу тешким болестима за које зна; свакако, првобитно нису знали да за тај уочени скуп знакова и симптома (тифусни синдром: омаглица, главобоља, оспа итд.) постоји неки «стручни» назив. Пандан, у Беранама је свештеник резоновао да је књижевније назвати у народу употребљавано «болешчина» именом - «болештина», сматрали смо, да је то настало из

потребе да буде заштићен «неуки» суграђанин. (27 с. 123) На подручју кошевске парохије, убрзо после тих првих уписа, региструје се назив «болешчина». И овом се термину «снажне боље», попут «болешчине» и «тифуса», додаје запажена «глад», што их само још више повезује као синониме. (11) Свештеници су непосредно указали на синонимију «посредовањем» између лекара и становништва - недвосмисленим означавањем код уписа: «тифус (болешчина)»; и обротно, «болешчина (тифус)» (Слика бр. 3, оквир 2 и 4), те је ово нова потврда да је аутор исправно уочио ову синонимију (27, 31), што је промакло лингвистичарима (33 с. 54).

4.4.3. Већ дуже постојање у становништву повољног тренда немања нових случајева акутног пегавца указује да ће у блиској будућности начин испитивања његове ендемичности увидом у документацију бити једино плодно. Уоченим трендом први део нашег вишестепеног испитивања биће непотребан као тривијалан, јер ће: РВК на R. growazeki увек потврдити немања резидуалних антитета; као и да тестирани, о пегавцу врло мало, или тачније, ништа «битно» не знају. (31, 28)

4.5. Указује на пегавца међусобна готово подударност одредница, наших «болешчина» и «снажна боља»; са страном "Hauptkrankheit" (главна, велика болест) (1 с. 310; 2 с. 941). Побуђује нашу радозналост да ли је њихов «нови» хомолог ознака: "epidemo morbo magnam...", евидентирана у 16.в. у списима Архива у Котору (34 с. 201).

ЗАКЉУЧАК

- Матичне књиге умрлих (МКУ) су вођене од почетка 20 века. Релативно су поуздан и користан извор здравствених података.

- Увидом у МКУ за Пећ, Исток и Клину установљавамо присуство пегавог тифуса експлиците и инплиците уписаним називима.

- Нађени су у МКУ експлиците докази постојања пегавог тифуса евидентирањем термина: "пегави тифус" и "Flecktyphus".

- Нађени су у МКУ народни називи: "болешчина", "снажна боља" и "гладни тифус", инплиците докази постојања пегавца.

- Синоними су «болешчина», «тифус» и «тифусни синдром»; односе се, колико на трбушни, бар толико и на пегави тифус и др. болести које могу дати «тифусни синдром»; па је свака фаворитизација члана неоснована.

- Аргументовање треба да буде начин опредељења истраживача за неки ентитет синонимије «тифусног синдрома».

- Запажена је уписима у МКУ градијација извесности постојања пегавог тифуса. У врло кратком року по регистрању у МКУ умирања од глади и од "неког" тифуса; пегавца је већ постаје извеснији уписом «од тифуса и глади»; да би био одређен, готово као експлицитним називом, регистрањем - "гладни тифус", тј. "Hungertyphus" или "сиротињски тифус",

под којим именима је већ познат у свету.

- Аутор чини скроман методолошки допринос синонимици спроведеним вишестепеним приступом код решавања задатка установљавања значења народног назива «болешчина».

- Залажемо се за настављање истраживања временске и просторне експанзије (ендемичности) пегавца: новим увидима у старију историјску грађу депоновану у архивима Србије, Котора и др.; тражењем експлиците и (евалуираних) инплиците назива за пегавца и др. битне аргументације.

Аутор захваљује: г-дину Ивици Ежденцију, заменику министра у Влади Србије који је својом дозволом омогућио аутору фотокопирање битних делова МКУ; такође, «пећанцима»: Мири, Вељку, Милану, Зорану, Милошу, Фарчету, Слобу, Душку и другима који су га упутили да постоје сачуване МКУ; добавили слуку цркве у Кошу итд.; као и Вуку Јововићу и др. запосленим у Матичарској служби за Пећ, Исток и Клину.

ЛИТЕРАТУРА

1. Станојевић, В., Пегави тисус, У: Станојевић, В., Историја медицине, Београд / Загреб, 1962:309-11.
2. Станојевић, В., Пегави тисус, У: Станојевић, В., Историја медицине, Београд, 1953: 940-4.
3. Вукшић, Љ., Историјски осврт на престанак пегавца (Typhus exanthematicus) 1914-1915. године у Србији, Архив за здравствену културу Србије, 1989, 18: 45-57.
4. Милеуснић, С., Светиње Косова и Метохије, Православна реч, Нови Сад, Војноиздавачки завод, Београд, 1999:33.
5. Ивановић, М., Црквени споменици XIII-XX века, У: Јевтић А., уредник, Задужбине Косова, Београд / Призрен, 1987: 385-548, с. 464.
6. Прогонство српског народа и разарање његових материјалних и културних добара је трајало вековима, а започело је са Турским освајањима почев од краја XIV века па све до II светског рата. Нажалост наставља се и данашњих дана (Миљивојевић С., Шпијунско-терористички рат на Косову и Метохији и стварање ОВК, «Баштина», Институт за српску културу, Приштина-Лепосавић, Св. 15, 2003:125-33).
7. Обрадовић, М., Аграрна реформа и колонизација на Косову (1918-1941), Институт за историју Косова, Приштина, 1981
8. Ђорђевић, В., Народна медицина у Срба, Нови Сад, 1872.
9. Кривични законик за краљевину Црну Гору, друго званично издање, Државна штампарија на Цетињу, 1913.
10. "Свештеник ма које вере, који не испуњава правила која су прописана о вођењу протокола рођених, вјенчаних и умрлих, да се казни у новцу од триста перпера или затвором од три месеца." (Кривични законик за краљевину Црну Гору, чл. 142).
11. Бојовић, Б., Метохија (монографија), «Јединство», Приштина, 1979.
12. Књига умрлих парохије Кошевске, места Кош, нахије Пећке од 1914-22.г. (Матична књига умрлих (МКУ), Исток, Месна канцеларија (МК) Осојане, село Кош), Матичарска служба Пећ, Исток, Клина (Крагујевац).
13. Протокол за упис умрлих за парохију Источку, Храм св. Николе, 1921-35.г., Матичарска служба Пећ, Исток, Клина (Крагујевац).
14. Матична књига умрлих I Пећке парохије 1914-1918., Матичарска служба Пећ, Исток, Клина (Крагујевац).

15. Петковић, В., Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа, Београд, 1950.
16. Урошевић, А., Аграрна реформа и национализација, Споменица 25-годишњице ослобођења Јужне Србије (1912-37.), Скопље, 1937.
17. Savolli, R., Регионално-географски аспект диференцирања простора општине Пећ, Зборник радова Б, географија, Универзитет у Приштини, Приштина, 1975:83-111.
18. Барјактаровић, М., Друштвено и етничко груписање и диференцијарње на Косову и Метохији, 14. Конгрес савеза фолклориста Југославије, Призрен, 1967; Београд 1974: 137-50.
19. Велимировић, М., Васојевићи, Полимље, Метохија, белешке, «Издање Чупићеве задужбине», Бг., 1898: 53-189.
20. Миловановић, М., Marasmus inapitalis, Српски архив за целокупно лекарство, Београд, 1922, XXIV (1).
21. Грујић, Б., Стандардини речник немачко-српски, српско-немачки, VI издање, Обод, Цетиње, 1999.
22. Српска архиепископија је из Жиче премештена у Пећ и подигнута на степен патријаршије 1346. године (Бојовић, Б., 1979 с. 37). Према писаним изворима Метохија је од XIII-XVI в. била хомогено етнички насељена и представљала центар српске државе. Престоница је била у Призрену. И у то феудално доба, градска насеља су била Призрен и Пећ. До XIX в. огромна већина строседелачког српског становништва је ишчезла са Косова и Метохије, и то како страдањем; тако и у повременим масовним, а и сталним појединачним емиграцијама. (Бојовић, Б., 1979 с. 39) Релативно скоро, 1876.г. било је у Метохији 8600 српских кућа, од којих су затечене ослобођењем 1912.г. 1830 кућа. (Бојовић, Б., 1979 с. 48).
23. Архив Србије, Водич Архива Србије, Београд, 1973.
24. Бакић, Р., Демографски развитак сјеверне Црне Горе, Филозофски факултет, Институт за географију, Подгорица, 1994.
25. Кујачић Ј., Прилози историји здравствене културе Црне Горе до краја 1918. године, САНУ, Одељење медицинских наука, књ. 3, Београд, 1950.
26. Чукић, Г., Трипковић, М., «Социјална патогенеза пегавог тифуса на подручју северне Црне Горе», У: Чукић, Г., Социјална патогенеза болести, пегави тифус, ЈП Информативни центар Беране, Беране, 1999: 94-132.
27. Чукић, Г., «Болешчина», У: Чукић, Г., Социјална патогенеза болести, пегави тифус, ЈП Информативни центар Беране, Беране, 1999:94-132.
28. Чукић, Г., «Болешчина» - значење појма за наше лекаре и становништво (Дизајн здраворазумског приступа), Зборник радова, Сабор лекара југозападне Србије и североисточне Црне Горе, Нова Варош, 2003.
29. Чукић, Г., Прокуженост пегавим тифусом на подручју Плава, Иванграда и Рижаја 1965. године, У: Чукић, Г., Социјална патогенеза болести, пегави тифус, ЈП Информативни центар Беране, Беране, 1999:92-3.
30. Пецић, Ј., Присуство анитела на R. prowazeki код људи и домаћих животиња у СР Србији и њихов значај за епидемиологију пегавца, докторска дисертација, Мед. факултет, Београд, 1977.
31. Чукић, Г., Народни назив «болешчина» на подручју Новог Пазара, Сјенице и Тутина, Новопазарски зборник 27, Нови Пазар, 2003 (27):329-42.
32. Zinsser, H., Varieties of typhus virus and the epidemiology of the American form of European typhus fever (Brill's disease), Am.J.Hyg.,1934, 20:513-32.
33. Елезовић, Г., Речник косовно-метохијског дијалекта, Српска краљевска академија, Београд, 1932.
34. Павловић, Б., Историја српске медицине, Београд, 2002.